

SA EXAM PAPERS

YOUR LEADING PAST YEAR EXAM PAPER
PORTAL

Visit SA Exam Papers

www.saexampapers.co.za

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

2019

TIMARAKA: 70

NKARHI: Tiawara ti2

Papila leri ri na 18 wa tipheji.

SWITSUNDZUXO NA VUXOKOXOKO

Hlaya swiletelo leswi hi vukheta u nga si sungula ku hlamula swivutiso.

1. U nga ringeti ku hlaya phepha ra swivutiso hinkwaro. Xiya tafula ra nongonoko wa vundzeni leri nga eka pheji leyi landzelaka kutani u fungha tinomboro ta swivutiso swa tibuku leti u dyondzeke tona lembe leri. Endzhaku ko endla tano, hlaya swivutiso swoleswo kutani u hlawula leswi u lavaka ku hlamula swona.

2. Papila leri ri na SWIYENGE swa MUNE:

XIYENGE XA A:	Novhele	(35)
XIYENGE XA B:	Ntlangu	(35)
XIYENGE XA C:	Swirungulwana/Swihungwana	(35)
XIYENGE XA D:	Vutlhokovetseri	(35)

3. Hlamula SWIVUTISO SWIMBIRHI ku suka eka SWIYENGE SWIN'WANA NA SWIN'WANA SWIMBIRHI hi ndlela leyi landzelaka:

XIYENGE XA A: NOVHELE

Hlamula xivutiso xo huma eka novhele leyi u yi dyondzeke.

XIYENGE XA B: NTLANGU

Hlamula xivutiso xo huma eka ntlangu lowu u wu dyondzeke.

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA

Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka swirungulwana/swihungwana HISWIMBIRHI.

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI

Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka switlhokovetselo HISWIMBIRHI.

Tirhisa tafula ra nongonoko wo tikamba ku ku pfuna.

4. Landzelela swiletelo leswi nga emasungulweni ya XIYENGE XIN'WANA na XIN'WANA hi vukheta.

5. Nombora tinhlamulo hi mfanelo ku ya hilaha swivutiso swi nomboriweke hakona eka phepha ra swivutiso.

6. Sungula XIYENGE XIN'WANA na XIN'WANA eka pheji YINTSHWA.

7. Nkarhi lowu pimanyetiweke: Tirhisa timinete ta kwalomu ka 60 eka XIYENGE XIN'WANA na XIN'WANA.

8. Tsala swi basa no vonaka.

TAFULA RA NONGONOKO WA VUNDZENI

XIYENGE XA A: NOVHELE		
Hlamula xivutiso xin'we xa novhele leyi u yi DYONDZEKE.		
NOMBORO YA XIVUTISO	TIMARAKA	NOMBORO YA PHEJI
1. <i>Ndzi ngo tinciki</i>	35	5
XIYENGE XA B: NTLANGU		
Hlamula swivutiso swa ntlangu lowu u wu DYONDZEKE.		
2. <i>Byokota Madlayisani</i>	35	7
3. <i>Ku dyela nyama ematlukeni</i>	35	10
XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA		
Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka swirungulwana HINKWASWO.		
4.1 'Xikolokolo exikolweni'	18	13
NA		
4.2 'Ndzi ya khoma nsinya muni'	17	14
XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI		
Hlamula swivutiso leswi vutisiweke eka switlhokovetselo HINKWASWO.		
5.1 'Xitlakati'	18	16
NA		
5.2 'Sorisa'	17	17

TAFULA RA NONGONOKO WO TIKAMBA LOKO U HLAWURILE SWIVUTISO HI MFANELO:

Tatisa mavangwa lama pfulekeke hi ku tirhisa mfungo wa ngwaju (✓) ku kombisa leswaku u hlawurile nhlayo leyi lavekaka ya swivutiso.

NONGONOKO WO TIKAMBA			
XIYENGE	NOMBORO YA XIVUTISO	NOMBORO YA SWIVUTISO LESWI FANELEKE KU HLAMURIWA	MFUNGHO WA GWAJU (✓)
A: NOVHELE (Swivutiso swa ximbangu)	1	1	
B: NTLANGU (Swivutiso swa ximbangu)	2	1	
NTLANGU (Swivutiso swa ximbangu)	3	1	
C: SWIRUNGULWANA/ SWIHUNGWANA (Swivutiso swa ximbangu)	4.1 + 4.2	1	
D: VUTLHOKOVETSERI (Swivutiso swa ximbangu)	5.1 + 5.2	1	
LEMUKA: Tiyisisa leswaku u hlamurile swivutiso eka swiyenge SWIMBIRHI ntsena.			

XIYENGE XA A: NOVHELE**XIVUTISO XA 1: NDZI NGO TINCIKI – FA Thuketana**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA A

'Heyi, phela a ndzi titwi kahle,' ku vula Ntekele hi ku hlakahla nhloko leyi kutani a yi ri karhi yo ndziwii, ndziwiii, hikokwalaho ka ku pfuka ka *whisky*, yi pfuxiwa hi mati lawa a a ma kukutlerile. 'Nhloko leya mina, yi pandza leri ingiti a hi swa ntsena. Manayila, hi nga ndzi langutela tiphilisi ta nhloko lahaya ndzeni ka *side-board*.'

U te loko Manayila a ku humi, Muzayiwe a ku: 'A ndi li kali ndi pimela Manayila hi mhaka liya ya tolo, kutani a nga lavi ku twa nchumu hi swona.'

'Mhaka yihi?' ku vutisa Ntekele loyi a a nga ha tsundzuki swinene swin'wana swa leswi va nga swi vulavula. Ni leswaku u vuyise ku yini laha kaya a nga ha swi tsundzuki, u lo hlamala loko a ku phapharha, exikarhi ka vusiku lebyikulu, a tikuma a etlele ni tinguvu ehenhla ka sofa. Swi n'wi teke nkarhi wo leha ku twisisa laha a a etlele kona. U te loko a karhi a amba-ambela, voko ra yena ro khoma mecisi lowu a wu ri exitafulanini, hi loko a wu tlweba, a sungula ku hala-hala ku nga kona a swi vonaka leswaku a a etlele ekamarini ya yena ya ku tshama eka yona.'

- 1.1 Xana Ntekele na Muzayiwe a va tivanelana kwihi? (1)
- 1.2 I yini lexi a xi pfhumbisa vunghana bya vona? (2)
- 1.3 Xana Ntekele u byerile Manayila leswaku swivangelo swa ku va a nwa byalwa hi swihi? Hlamusela SWIMBIRHI. (4)
- 1.4 Muzayiwe u vule leswaku swi le ka Ntekele ku yima na xitshembiso xa yena. Xana Ntekele a a tshembisile Muzayiwe yini? (2)
- 1.5 Xana Muzayiwe a a tirha ntirho muni? (1)
- 1.6 Ntekele u vula leswaku 'Mhaka hi leswaku swikweleti leswi ndzi nga naswo, swi ta ka swi ndzi peta nhloko.' Marito lawa ya vula xin'we xa leswi landzelaka: (1)
- A Ku hoxa nhloko ematini.
- B Ku khuvuriwa.
- C Ku dlaya.
- D Ku pandza hi nhloko.
- 1.7 Hi xihhi xivangelo xa ku va Manayila a kanakana ku balekela eka Mpfuleni endzhaku ka loko mufundhisi a tsandzekile ku n'wi pfuna eka xiphigo lexi a ri na xona na tata wa yena? (2)
- 1.8 Hikokwalaho ka yini Ntekele a a nga lavi ku tsundzuxiwa hi mufundhisi Chavani loyi a vitaniwile hi Manayila? (2)
- 1.9 Hi mintila YIMBIRHI nyika miehleketo ya wena hi vuxoperi mayelana na mahanyelo ya Muzayiwe. (2)

NA

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga hansi ka wona.

XITSHURIWA XA B

Va te loko va ku hi mirhi sirhe! Ndhoza, mufana loyi a nga ya a ya va tlhavela mukhosi wa ku tihoxa ka Manayila eka N'wana-Nghanyana, o tirhandi timbirhi ta phephe, leti Manayila a nga la ta na n'wi nyika o ti hoxa exikhwameni o ti hlwaa, a sungula ku ti nyanga. Ndhoza a sa a ku rhun'wa-rhun'wa ni mixiririka ya yena ya mihloti hi ku tsaka. Tirhandi timbirhi! Phela a yi ri mali yo tivikana eka yena hi leswi hi mpfuka a ku nhlo, a a nga si tshama a tamela mali yo tani hi lawa ya ka yena lawa. Ina, eka yena tirhandi letimbirhi a to va dzana ra tirhandi. 5

Hakunene swikwembu swa ka Phakula swa tirha, swo tshuka swi n'wi nyike rifumo ro ka a nga ri langutelanga, Ina, swo tshuka swi n'wi hundzule xikumukana. Xana a ku kholwa mani leswaku siku rin'wana yena Ndhoza, a nga tshuka a khome phephe ra tirhandi timbirhi hi lawa ya ka yena lawa, naswona a nga tidzikelanga nyuku? ... Na ye Manayila u lo talerwa hi mali ku ka a n'wi hakela hi tirhandi timbirhi, hambu a a lo n'wi nyika makume-mbirhi wa tisente, a yi ta va yi tale ngopfu. 10

Kambe xana Manayila u va kanganyisela yini vanhu lava?

- 1.10 Hi wihi ntirho lowu Ndhoza a a wu endlile ku kala a hakeriwa mali ? (2)
- 1.11 Xana Manayila a a va kanganyisela yini vanhu? (2)
- 1.12 Hlamusela swilo SWIMBIRHI leswi a swi endla leswaku majaha na 'madoda' va chava ku nghena exidziveni xa N'wana-Nghanyani va lava 'ntsumbu'. (4)
- 1.13 I mani a nga ya tivisa Ntekele leswaku ku na mhangu leyi se yi nga endleka hi siku ra ntlangu? (1)
- 1.14 Hi xihhi xavangelo xa ku va Ntekele a vurile marito lawa: 'Kambe impela hakunene, xiphukuphuku lexi xi nga va xi lo baleka'? (2)
- 1.15 Mhaka ya Ntekele ya leswaku vahedeni a nga va lavi i ya xiyimo lexi a tikumaka a ri eka xona. Seketela mhaka leyi hi leswi swi humelelaka eka tsalwa. (3)
- 1.16 Boxa adirese leyi Manayila a nga vula leswaku Jamboti a tihlanganisa na yena eka yona loko a ta va a tsalerile eka **ndzi laviseni**. (2)
- 1.17 Mufundhisi Chavani u vula leswaku Ntekele: 'A hi mhaka ngopfu ya ku va a bihe mbilu ... mhaka hileswaku ... u rhandza rifumo, ku twala na ku fundziwa.' Tiyisisa mhaka leyi hi ku seketela hi leswi nga ebukwini. (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

XIYENGE XA B: NTLANGU**XIVUTISO XA 2: BYOKOTA MADLAYISANA – MM Marhanele**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA C

N'WA-RIMBELULE:	Hi ri ndzawine ... A mi khomi timbyana ta n'wina ti nga ta hi lumoo!	
MAGAMANA:	(U vulavula na nsati-nkulu.) A ti n'wi lume u huma kwihi ...?	
N'WA-VHUKELA:	Leri i rito ra N'wa-Rimbelule u fanele a ri ni timhaka, phela wansati loyi a nga na mihupana, u ni vumunhu.	5
MAGAMANA:	Loko swi ri tano n'wi hlanganise. (Nsati-nkulu a teka nkumba a funengela a hlanganisa N'WA-RIMBELULE.)	
N'WA-RIMBELULE:	Hi pfluxela n'wina hambu leswi a hi lava ku dnyiwa hi timbyana ta n'wina.	
N'WA-VHUKELA:	Leta ka hina ti luma valoyi ntsena. N'wina mi pfukile xana?	10
N'WA-RIMBELULE:	Hi pfukile, ho karhatiwa hi sweswi humelelaka kwala tikweni.	
N'WA-VHUKELA:	Swona swa karhata kambe hi fanele ku swi byarha hi le misaveni laha.	
N'WA-RIMBELULE:	A ndzi rhandza ku vona hosi, hambu ndzi ta va ndzi yi hahlulela vurhongo?	15
N'WA-VHUKELA:	U lo karhatiwa hi yini ka ntswalana?	
N'WA-RIMBELULE:	A hi nchumu wo karhata kambe wa vavisa.	
N'WA-VHUKELA:	Ndzi lume ndleve u nga si byela hosi, hikuva u ri nchumu wa kona wa vavisa.	
N'WA-RIMBELULE:	Ntswalana mi nga vileli hikuva ndzi rhandza ku hlamusela hosi mi ri kona na n'wina. (Hiloko nsati-nkulu a famba a ya pfluxa hosi, hosi a yi nonohanga ku pfuka yi ta yingisela leswi a swi ri xifuveni xa N'WA-RIMBELULE.)	20
N'WA-VHUKELA:	Ntswalana ngenhani haleno (N'WA-RIMBELULE a ngenha, ku pfluxelaniwa ...)	25

- 2.1 Xana N'wa-Rimbelule u fike hi nkarhi muni eka hosi Magamana? (1)
- 2.2 Boxa xivongo xa hosi Magamana. (1)
- 2.3 A ku humelela yini ku kala tihlo ra N'wa-Rimbelule ri fa? (2)
- 2.4 Hlamusela vumunhu bya N'wa-Rimbelule. (2)
- 2.5 Tiyisisa mhaka leyi vuriweke hi N'wa-Vhukela loko a ku '... N'wa-Rimbelule u fanele a ri ni timhaka'. (2)
- 2.6 Kombisa ku hayeka loku tirhisiweke hi mutsari eka n'wangulano wa N'wa-Rimbelule na N'wa-Vhukela. (2)
- 2.7 Hlamusela ku tikeriwa loku N'wa-Rimbelule a a ri na kona evukatini bya yena. Vula SWIMBIRHI. (2)

- 2.8 Seketela nhlamuselo ya xivulavulelo lexi nge, va tshika xo khoma hi voko xa le mbilwini a va tshiki, hi swiendlo swa Mavundza. (2)
- 2.9 Hi yihi dyondzo leyi u yi kumaka eka maavanyiselo ya hosi Magamana eka nandzu lowu? (3)

NA

Hlaya nakambe ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA D

MAGAMANA:	Wena Hlungwani, Mboweni, Malungana na Xipalana fambani mi ya byisa vabohiwa va ta haleno ehubyeni. <i>(Va tisiwa)</i> I mbyana ya ka mani leyi hi siringaka? Tiko ra mina ri file. Mi endla yini vanhu va tiko ra mina? A mi swi voni leswaku ndzhwalo lowu mi ndzi rhwexaka wu fana ni saka ra tinhwala emakatleni? Wena ... u nga hi hlamusela hilaha u dlayiseke xiswona ndhuna, endzhaku ka loko u hlamuserile hi ta kombela Mavundza lowa n'anga a hlamusela na yena. Wo hetelela hi yena wansati lowa dlakuta. <i>(Hosi yi tshama ehansi yi yingisela swivulavuri, MAKHANANA u lo na ringeta ku vulavula tiko ro sala, hikuva a a tilumaluma. Hosi yi yima yi paluxa miehleketo ya yona.)</i>	5 10
VANHU:	Ha swi vona.	
NGUNYUZA:	Xana a mi swi voni leswaku wansati loyi u dyohile? Na yena ... u lo tiendla xihlangi. Swa lweriwa sweswi swa vavasati leswi? Hi yo yini leyi ... a nga lo goo ..., wonge o vabya gabadza.	15
MAGAMANA:	Nyoka a yi na xinyokana. Wansati i nyoka, nyoka i wansati. Ku fanana be! Loko ... a nga tiendlanga sindza ra Honyololo, lero tsandza Makamu ku anyula ingi a nga ri mubohiwa. He wena ..., kasi a wu yela yini engomeni? A wu nga yeli ku dyondza milawu ya xinuna ni ya ku fuma nsati wa wena?	20

- 2.10 Nyika vito ra ximunhuhatwa xa xinuna lexi ku vulavuriwaka hi xona eka ntshaho lowu, u tlhela u kombisa ntiyiso wa mhaka leyi a xi boheriwa yona. (3)
- 2.11 Xana nsati wa mubohiwa loyi ku vulavuriwaka hi yena laha henhla a a tirha kwihhi? (1)
- 2.12 Hi twa hosi yi ku: 'Wo hetelela hi yena wansati lowa dlakuta.' Hikokwalaho ka yini a vuriwa dlakuta? (2)
- 2.13 Xana mubohiwa a a ya lava yini emutini wa n'anga hi siku ku humeleleke mhangu? (2)
- 2.14 Xana i yini lexi endleke leswaku hosi Magamana a twela Makhanana vusiwana a nga ha nyikiwi xigwevo xa rifu? (1)

- 2.15 Mavulavulelo ya hosi Magamana hi vavasati ya kombisa yini hi nkarhi lowu a a fuma hi wona. (2)
- 2.16 Hlamusela matikhomelo ya nsati wa mubohiwa loyi ku vulavuriwaka hi yena eka ntshaho lowu nga laha henhla. (2)
- 2.17 Magamana u vuyelela rito 'nyoka' loko a hlamusela wansati loyi, leswi swi kombisa leswaku wansati loyi i ...
- A muaki.
 - B madlayisana.
 - C mutshiveri.
 - D mutsundzuxi. (1)
- 2.18 Nyika vonelo ra wena ehenhla ka nawu wa 'Tihlo hi tihlo' lowu a wu vekiwile etikweni ra hosi Magamana. (2)
- 2.19 Hi wihi nkongomelo wa mutsari eka ntlangu lowu? (2)

[35]

XIVUTISO XA 3: KU DYELA NYAMA EMATLUKENI – DJ Risenga

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA E

MA'AM JOYCE:	Loko ma ha omelela kwala, mina ndzi to tifambela ndzi tiyela sababini ndzi ya titshamela na n'wananga, Vukosi. Futhi nawu a wa ha tshimbisi ku tshama laha munhu a ku rhandzaka. Hi le sababini, edorobeni kumbe elokhixini a swi na mhaka, n'wina mi lava ku n'we, kwala nhoveni.	5
MZAMANI:	Swi pfuna yini ku tsendzeleka na tiko hinkwaro munhu a ri na vutshamo eka ndhawu leyi a nga dzima ntsonga kona? Musi vugevenga byi kona hinkwako na kwale sababini, emadorobeni na tiko leri hinkwaro, swi nge pfuni nchumu ku byi tsutsuma.	
MA'AM JOYCE:	Munhu u fanele ku cinca loko a ha hanya. Hi rini hi ri laha ka Siyandhani? A swi endli makumenharhu wa malembe? Swa fanela ku ya vona swa le handle ku fana na van'wana. <i>Kremetart</i> yi lo ge, kwala nyongeni. Valungu va kona na vona, <i>apartheid</i> yi herile. Ha ha manyana na vana kwala mapurasini eka dumba ra khale ka khaleni. Hi dyiwa hi tinsikiti na marhoda wonge hi lo namarhetiwa hi vurimba, va ku tshamani kwala! Mi nga yi helo kun'wana!	10 15
MZAMANI:	Swi ri na yini ku tshama laha u nga ku tolovela? A ndzi voni ku karhata na ku soleka loko hi ri laha ka Siyandhani. Hi le ka yindlu yinene, na swifuwo hi na swona. Mati ge, kwala nyongeni. Tihunyi a ndza ha vuli, na ndhawu yo rima yikulu ku ringana ...	20

- 3.1 I mani nhloko ya muti lowu Ma'am Joyce a a lava ku ya tshama eka wona eKremetart? (1)
- 3.2 Hikokwalaho ka yini Ma'am Joyce a a lava ku ya tshama na Vukosi? (2)
- 3.3 Xana vanhu lava va bulaka eka ntshaho a va tirha mintirho muni? (2)
- 3.4 Hi yihi mhakankulu leyi vanhu lava va bulaka eka ntshaho va kanetanaka hi yona? (2)
- 3.5 Mzamani u vula yini loko a ku, 'Hi le ka yindlu yinene'? (2)
- 3.6 Hi wihi ntlimbo lowu Mzamani a ri na wona hi 'xindyangwana' xa vaVukosi? (2)
- 3.7 Xana ntlimbo wa kona wu vuye wu ololoxiwa ke? Seketela. (2)
- 3.8 I mavonelo wahi lawa ya twalaka exikarhi ka ya Mzamani na ya Ma'am Joyce? Seketela. (2)
- 3.9 Mavulavulelo ya Ma'am Joyce ya paluxa yini hi vumunhu bya yena? (2)

NA

Hlaya ntshaho lowu landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA F

MA'AM JOYCE:	Swambalo leswi ndzi lo tixavela hi mali ya mina. A mi ndzi nyikangi na sente, se mi nga ndzi vutisi nchumu hi swambalo, ndzi ta ambarisa leswi ndzi swi rhandzaka, rini kumbe rini. <i>(A vula hi ku tlakuka, a ya ekamareni yo etlela.)</i>	
MZAMANI:	Mina a ndzo vula ndzi ku kombisa ku jila loku u nga ku sungula. A ndzi nga vuli leswaku a ku sunguli hoyihoyi. Ringeta ku lawula mbilu yi nga ri mbilu yi ku lawulaka.	5
MA'AM JOYCE:	A swi ndzi tshike mina!	
MZAMANI:	Ri khome ri nga peli! <i>(Ma'am Joyce u nghanile ekamareni ... Hi siku rero u yile eka Xilavi a nga si ya eKremetart.)</i>	10
XILAVI:	Se u lunghile ku ri hi nga famba? Na mina se ndzi lunghile, lonkulu n'wana u ta sala a vona muti na vana.	
MA'AM JOYCE:	Wena a wu na murisi tanihi mina le kaya, kambe ndzi nge swi landzeleli hinkwaswo. Ku hava munhu a nga ta ndzi byela ku endla kumbe ndzi nga endlilini, ndzi endlilini hi ku rhandza. Swambalo ndzo tixavela hi ndzexe, i mali ya mina. Ndzi nga xava xin'wana na xin'wana hi mali ya mina ya phenxeni. Yi ri minamina! <i>(U vula hi ku tiba xifuva.)</i> Futhi ndzi xavile na movha na yindlu. Hi ta huma eka lexiya a hi rhurheriwe eka xona. Phela hi ta etlela eka <i>boys' room</i> , a hi nge karhatani na munhu. Hi ta tilawula.	15 20

- 3.10 Xana a ku humelele yini ku kala Ma'am Joyce a hlamula hi ndlela leyi loko swi ta eka maambalelo? (2)
- 3.11 I ncini lexi a xi endlilini leswaku Ma'am Joyce a nga titsongahati eka nuna wa yena? (2)
- 3.12 Hi ku leteriwa hi mavulavulelo ya Ma'am Joyce, i ncini xivangelonkulu xa ku rhurha ka yena a ya emasababini? Seketela nhlamulo ya wena. (2)
- 3.13 Hlawula YIN'WE eka leti nga laha hansi: Loko Mzamani a ku, 'Ri khome ri nga peli' o n'wi ...'
- A tsundzuxa.
B kaneta.
C holovela.
D godela. (1)
- 3.14 Vula swilo SWIMBIRHI leswi nga hoxeka hi vunghana bya Xilavi na Ma'am Joyce. (2)
- 3.15 Xiyimo xa Ma'am Joyce na mahanyelo ya yena a swi yelani. Seketela mhaka leyi. (2)

- 3.16 Vito ra Xilavi ri yelana hi ndlela yihi na swiendlo swa yena eka vandyangu wa ka Mzamani? (3)
- 3.17 Hlamusela leswi nga humelela hi yindlu leyi Ma'am Joyce a tshama *eboys' room* ya yona. (2)
- 3.18 Hi ku vona ka wena Mzamani u endlile kahle loko a tshikile Ma'am Joyce a ya tshama emasababini ke? Seketela mavonelo ya wena. (2)

[35]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA**XIVUTISO XA 4: XAMUGANGA – SJ Malungana na KA Khosa****4.1 'XIKOLOKOLO EXIKOLWENI' – KA Khosa****XITSHURIWA XA G**

A ku ri Ravunharhu loko vana va hundzuka swikunguva swa mavala mo basa. Vana a va endla vuwalawala lomu mapatwini ku yiwa kwale swihlobyeni swa mati ya vutomi. Phoma a a ri un'wana wa mintlawa leyi, ntsena yena a ri na xihundla xakwe a ri swakwe. Mana wa yena a a nga ri na vuxokoxoko na byintsongo hi ta masungulelo ma yena ma xikolo lembe leri. Mhaka leyi a yi 5
n'wi tsona vurhongo lero u ke a nyengeleta a landza kwale Phakanani ku ya kumisisa ntiyiso eka mathicara. Hi siku leri u vile a phameriwa hi thomo hikuva prinsipala Madamani a a ri kona, hambileswi a a dume hi ku nga tshami entirhweni hi mhaka yo tlakusa ngopfu bodlhela na ku hlongorisa lavo mhe' swifuva ku tlula mpimo. 10

'Manana, n'wana wa wena, hi ku landza leswi hi nga swi rhekhoda, a nga ti masiku hinkwawo exikolweni, a nga tsali ntirho lowo titoloveta, a nga yingisi vadyondzisi, u na xithaka,' ku longoloxela prinsipala Madamani hi vukheta lebyikulu. 15

Punkie a a lo mbaa, a rhiye ndleve a yingisa. 'Se rhipoto u tsoneriwe yini n'wananga?' 15

'Hi n'wi rhumerile swikolo swa ha ku pfala, a wu yi kumanga? Hi tirhisile direse leyi a nga hi nyika Phoma,' prinsipala Madamani a tikomba swi n'wi karhatile ku twa leswaku mbuyelo a wu fikanga.

- 4.1.1 Nyika mbangu lowu timhaka ta xitshuriwa lexi ti humelelaka eka wona. (1)
- 4.1.2 Nyika xivongo xa Phoma. (1)
- 4.1.3 Xana i yini xi nga endla leswaku Phoma a tsandzeka ku komba mana wa yena mbuyelo? (2)
- 4.1.4 Hlawula nhlamulo leyi nga yona eka leti nyikiweke laha hansi hi vutomi bya Phoma exikolweni.
- A A a hlonipha vadyondzisi.
B A a tsala mintirho ya xikolo.
C A a pasa swikambelwana.
D A a nga yi kahle exikolweni. (1)
- 4.1.5 Hi xihhi xivangelo lexi nga endla leswaku Phoma a nga amukeriwi exikolweni xa Malenga? (2)

- 4.1.6 Kun'wana eka xirungulwana lexi mutsari u ri: 'lava nga pfumala nkateko wo dyondza va koxometa', xana a nga va a vula yini hi marito lawa? (2)
- 4.1.7 Hlamula HI SWONA kumbe A HI SWONA, u tlhela u seketela nhlamulo ya wena.
Punkie loko a suka exikolweni xa Phakanani a tsakile swinene. (2)
- 4.1.8 Nyika vumunhu bya mudyondzisi Bumani. (2)
- 4.1.9 Aneka vonelo ra wena ehenhla ka matikhomelo ya vadyondzi va le Malenga yo hlasela Phoma u tlhela u kombisa na switandzhaku swa maendlelo lawa. (3)
- 4.1.10 Nyika nkongomelo wa xirungulwana lexi. (2)

NA**4.2 'NDZI YA KHOMA NSINYA MUNI?' – KA Khosa**

Hlaya ntshaho lowu landzelaka kutani u hlamula swivutiso leswi nga ehansi ka wona.

XITSHURIWA XA H

Patricia u lo na fika entirhweni hi siku leri nga landzela ku burisana ka yena na Jameson, o endzela muongori Priscilla, loyi a nga tshama swi n'wi humelela malembe mambirhi lama hundzeke. Priscilla a nga n'wi timelanga rivoningo ra ndlela.

'Sis Pat u na vutoya, loko a wu ri nhenha a swi nga ta ku karhata ngopfu. Kambe hi nga si kombisana ndzi ku tsundzuxa leswaku hambu u ri na nuna loko wa ha ri xichudeni a va ku pfumeleri u va muyimani.'
'Kasi hi sweswo, ka sis Priscilla.'

'Ina, kambe swa poyila ku kuma n'wana wo pfumala tatana u ri munhu loyi a tirhisanaka na vanhu. A wu fanele u kunguhatile.'

'Jameson a nga lavi ku twa nchumu hi swilo sweswo.'

'A a ku vuti phela?'

'U chava nsati wakwe, kun'we na kereke leyi a yi ngenaka. A ndzi ri hi wun'wana wa magamende. Ve ri ku tirha nawu lowu nge: 'One man, one wife' ekerekeni ya kona.'

'Oho, ndza swi vona. Mina a ndzi kaya-kayangi ngopfu. Ndzi lo tikumela mahlalele ndzi xi fukamela. Ku fikile laha a ndzi gangeke, hi hamba yi va yona. Bra Rex wa mina a ndzi nga n'wi cukumetanga hikuva a ri yena wa ntiyiso; a ndzo xixima muti wakwe. Hi kale hi ya tsarisa swa vukati na mahlalele xexo eka majisitarata. Na sweswi hi mina manana Bongela, kambe hi ntiyiso ndzi wa Rex Xilogo. Luya ndzo n'wi ba hi R30,00 hi n'hweti a wela le kule.'

- 4.2.1 Nyika vito ra movha wa Jameson. (1)
- 4.2.2 Boxa ntirho lowu Patricia a leteriwa ku ya tirha wona? (1)
- 4.2.3 Xana Patricia a a tshamile nkarhi wo leha ku fika kwihi exibedhlele loko a ta hlangana na Jameson? (1)
- 4.2.4 Hlamusela xiphigo lexi Patricia a hlanganeke na xona loko a ri eku leteriweni tidyondzo ta yena. (2)
- 4.2.5 Xana hi byihi vukanganyisi lebyi endliweke hi Patricia eka xirungulwana lexi? (2)
- 4.2.6 Kun'wana eka xirungulwana lexi Priscilla u byela Jameson leswaku a nga tsemeki nhlana, xana marito ya ku 'a nga tsemiki nhlana' ya nga va ya vula yini? (2)
- 4.2.7 Xana u nga vula yini hi vukreste bya Jameson eka xirungulwana lexi? (2)
- 4.2.8 Nyika vumunhu bya Priscilla. Boxa vumunhu BYIMBIRHI. (2)
- 4.2.9 Hikokwalaho ka yini Jameson a a nga tikombi a vilela loko a kumile leswaku Patricia se i nsati wa Xihloni? (2)
- 4.2.10 A wu ta n'wi tsundzuxa yini Patricia loko a wu ri munghana wa yena hi mhaka ya ku tekiwa hi mukhalabye? (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI**XIVUTISO XA 5**

- 5.1 Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona.

XITLAKATI – KG Baloyi

1	Masiku ya vuntshwa ya hundzile,
2	Ku tlhariha ka muhlovo waku ku borile,
3	Ku ololoka ku hundzuke ku khwanyana,
4	Ku languteka ku hundzuke vunyakapfari,
5	Ku dziva kaku namuntlha ku vungurile.
6	Mati ni xisibi swi tsandzeka ku vuyisa vuntshwa byaku,
7	X'ololi xa tsandzeka ku tlhela xi ku olola,
8	Minceka yintshwa yi ku tekele ntlangu,
9	Wena a wa ha wu voni ntlangu,
10	U hundzukile gume.
11	Lava a a va ku ambala va ku fularhele,
12	Va ku komba swikosi mahlo ya langute le!
13	Tolo ka siku a va bomba ha wena,
14	Va ku tlhuvutsile u vupfile,
15	Xana a a va ku swi ta helele kwihi?
16	Vuntshwa i bya nkarhinyana,
17	Vuntshwa bya tshwa.

- 5.1.1 Hi ku komisa hlamusela leswi xitlhokovetselo lexi xi vulavulaka hi swona. (2)
- 5.1.2 Nyika nhlamuselo ya masiku hinkwawo ya rito 'xitlakati'. (2)
- 5.1.3 Ku vuyeleriwa ka rito ra 'ku' eka mintila ya 4 ku fika eka 5 ku na nkoka muni eka xitlhokovetselo lexi? (2)
- 5.1.4 Xana mutsari u hi vumbela xifaniso xa le miehleketsweni xa muxaka muni hi mintila ya 3 na 7? (2)
- 5.1.5 Kombisa ku **hambana** ka tinhlamuselo ta swiphemu leswi khwatihatiweke laha hansi.
- (a) Minceka yintshwa yi ku tekele ntlangu,
- (b) Wena a wa ha wu voni ntlangu, (2)

- 5.1.6 Ntila wa 17 lowu nge 'Vuntshwa bya tshwa' wu vula leswaku bya ...
A pfurha.
B tsakisa.
C kula.
D hela. (1)
- 5.1.7 Rito xitlakati ri nga tirha tanihi vuyimeri. Xana ri nga yimela yini eka xitlhokovetselo lexi? (2)
- 5.1.8 Mutsari u titwa njhani hi nchumu lowu a vulavulaka hi wona? (2)
- 5.1.9 Xana mutlhokovetseri u lava ku hi lemukisa yini hi xitlhokovetselo lexi? (3)

NA

- 5.2 Hlaya xitlhokovetselo lexi landzelaka hi vukheta kutani u hlamula swivutiso leswi swi nga ehansi ka xona.

SORISA – KG Baloyi

- 1 Vo ku sola ntsena we' Sorisa,
2 Mintirho yaku yi yi tlula kule mintirho ya tihosi,
3 Kambe lava a va swi voni,
4 Mahlo ya vona ya tsan'wa xiyimo xaku.
- 5 Xana swi va njhani?
6 Kasi swi ta hi kwihhi?
7 Ku sola munhu hi xiyimo xakwe,
8 Ndhuna ya risokoti a va si yi twa xana?
9 Xana va ta xalamuka rini?
10 Phela risokoti ri dle' ndlopfu.
- 11 Mintirho ya ku yi dlokonya timbilu ta va lunya,
12 Qhukeka na gondzo raku wena Sorisa,
13 Ku ku tsan'wa ka vona a hi ka matilo,
14 A va lava ku ri vona,
15 Ku ri vona vo dzuneka,
16 A va swi tivi leswaku ku vulavula mitirho.
- 17 Va nga kali va dunga xihlovo xa vumunhu,
18 Va nga kali va ku pfintlusa xiyimo xa miehleketo,
19 U nga tshami u rindzela xinkhenso xa munhu,
20 Wena tlhavela emahlweni ni vunene na ntiyiso,
21 'Danki' ya munhu i ...
22 Sorisa, munhu a wu nga n'wi koti,
23 U tsandze xisibi ni dinda,
24 A tlhela a tsandza ni Muvumbi hi byakwe,
25 Munhu i nene eka yena n'wini.
26 Wena u nga yi hi yena.

- 5.2.1 Nyika mongo wa xitlhokovetselo lexi. (2)
- 5.2.2 Xana rito ra 'ntsena' eka ntila wa 1 ri hlamusela mhaka muni? (2)
- 5.2.3 I ncini lexi endlaka leswaku Sorisa a soriwa? (2)
- 5.2.4 Ku tirhisiwa ka mimfungo ya swivutiso eka mintila ya 8 na 9 swi paluxa ku titwa muni ka mutlhokovetseri? (2)
- 5.2.5 Nyika nhlamuselo ya masiku hinkwawo ya rito 'gondzo' eka ntila wa 12. (1)
- 5.2.6 Xana mutsari u tshikelela mhaka yihi hi mbuyelelo wa rito ra 'vona' eka mintila ya 13, 14 na 15? (2)
- 5.2.7 Hi yihi mhaka leyi mutlhokovetseri a tsundzuxaka Sorisa yona hi mintila ya 12 na 20 leyi nge:
'Qhukeka na gondzo raku wena Sorisa'
'Wena tlhavela emahlweni ni vunene na ntiyiso' (2)
- 5.2.8 Hikwalaho ka yini mutsari a nga hetisangi hungu ra yena eka ntila wa 21? (2)
- 5.2.9 Mintila ya 22 na 23 yi paluxa thoni muni ya mutlhokovetseri? (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70